

Een vernieuwd onderzoek omtrent enkele „onechte” sermoenen van Jordanus van Quedlinburg

door

Dr. A. AMPE, S.J.

Sinds het grote verkennerwerk van Dr. R. Lievens¹ is de duitse augustijner predikant (ca. 1300-1380) ook bij ons geen onbekende meer, en wel zo dat men aan zijn figuur, zijn werk en zijn invloed op onze vroomheid niet meer achteloos kan voorbijgaan. Wel kan en moet nog gezocht en gevonden worden, bv. om de inventaris van zijn werken in onze streken te vervolledigen², of om de invloed van zijn spiritualiteit bij onze vromen te bepalen. Het voornoemde werk heeft evenwel tot dit alles een goede stoot gegeven.

Naast de vele oplossingen en antwoorden, die Lievens ons bracht, heeft hij evenwel meteen een kritische vraag scherp gesteld, die hij zelf niet kon beantwoorden, nl. het *probleem der 'onechte' Jordanus-sermoenen*. Hij constateerde immers, dat in de mndl. Jordanus-hss. een aantal sermoenen voorkwamen, die, al of niet uitdrukkelijk aan Jordanus toegeschreven, minstens wegens hun inlassing in een Jordanus-verband, blijkbaar als Jordanus-sermoenen werden doorgegeven, maar die in de latijnse Jordanus-verzamelingen niet afgedrukt werden. Het blijft zijn verdienste, deze bevinding omschreven, het materiaal ter zake voorgelegd en door zijn verklaringen en inhoudsopgave een antwoord uitgelokt te hebben³.

Het kan onze bedoeling niet zijn, het ganse aldus gestelde probleem hier te behandelen. Daar wij evenwel naar aanleiding van ons bronnenonderzoek van de *Tempel onser sielen* (1543), waarvan wij een kritische heruitgave voorbereiden, gestoten zijn op belangrijke ontleningen aan Jordanus' zowel echte als 'onechte' sermoenen, stonden wij ongewild met die vraagstelling geconfronteerd. Aangezien ons hierbij materiaal als 't ware in handen viel,

(1) R. Lievens, *Jordanus van Quedlinburg in de Nederlanden. Een onderzoek van de handschriften*. Gent, 1958. — Over Jordanus zie nog J. Koch, in *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, 1933, i.v.; F. Rennhofer in *Lexikon für Theologie und Kirche*², Bd. V, i.v. — Voor verdere literatuur zie bij deze 3 aangehaalde werken.

(2) Vgl. Drs. J. Deschamps in *Spiegel der Letteren*, 4, 1961, 295-300; C.C. de Bruin in *Tijdschrift v. Ndl. Taal- en Letterkunde*, Leiden, 77, 1959, 122-4.

(3) Nl. zijn *Vierde hoofdstuk: De niet-authentieke sermoenen*, t.a.p., pp. 61-85.

dat een oplossing bracht voor enkele 'onechte' sermoenen, menen wij alvast deze gegevens te mogen voorleggen, in de hoop dat wij zelf of anderen hierdoor tot verder onderzoek geprikkeld worden, om de andere betwiste punten tot klaarheid te brengen. Hiermee is wellicht een richting voor verdere studie aangegeven.

I. HET 'ONECHTE' SERMOEN E

In meerdere mndl. Jordanus-hss. komen 3 preken voor over de evangelie-perikope omtrent de bruiloft van Cana: *het 'onechte' sermoen e*, waarvan men geen correspondent in de latijnse drukken vindt, + de vertalingen van de latijnse Sermo 115 en 114 (en wel telkens in deze volgorde), terwijl de S. 116-117 onvertaald bleven. De latijnse S. 114, 115, 116, 117, die hij kort samenvat, handhaaft Lievens in hun tekst en in hun volgorde, en wraakt de mndl. volgorde en het S. e als *niet-authentisch*. Hierbij beschikt hij uitsluitend over interne argumenten⁴.

Hiertegenover kunnen wij uitgaan van de vaststelling van een extrinsiek feit, dat een onverwacht licht op de mndl. vertaling en meteen op alle Cana-preken van Jordanus werpt. Dit nieuwe feit, waarvan wij moeten uitgaan, is dat S.e. ontleend werd aan Eckhart. Wegens de belangrijkheid van dit gegeven achten wij het nodig, beide teksten naast elkaar af te drukken, zodat zij voor zich zelf kunnen pleiten en de lezer zelf moge oordelen.

Sermoen e

Hs. 1268 UB. Gent. (f. 41 vb)
Op den anderen sonnendach
(rood) (nl. na Driekoningen)¹.

Het sijn ghemaket in een dorp
5 hier Chana Galilee etc.

Meister Eckhart, *Expositio sancti Evangelii secundum Iohannem*²

CAPITULUM SECUNDUM

Et die tertia nuptiae factae sunt in Cana Galileae. 284

Circa quod septem sunt exponenda: primum est, ut hic dicitur: *nuptiae factae sunt*; secundum quod dicitur *aqua vi-*

(4) *T.a.p.*, p. 67-9.

(1) Onze mndl. tekst is ontleend aan hs. 1268 UB. Gent (zie beschrijving bij Lievens, *t.a.p.*, pp. 228-240; op p. 67-69 geeft Lievens aan, in welke hss. S. e nog te vinden is). Voor de identificatie van citaten (Bijbel, Vaders, enz) en bronnen verwijzen wij globaal naar de Eckhart-uitgave, waarover in volgende noot.

(2) Wij citeren naar: Meister Eckhart. *Die deutschen und lateinischen Werke. - Die lateinischen Werke*. Bd. III (ug. K. Christ en J. Koch). Stuttgart-Berlijn, 1936. De identificatie der bronnen en de tekstverklaring, die deze uitgave aangeeft, nemen wij hier niet over, aangezien ons doel in een andere richting ligt.

num factum; tertium quod sequitur: *omnis homo primum bonum vinum ponit, tu autem servasti* et cetera, quae sunt exponenda; quartum quod ait: *manifestavit gloriam suam*; quintum quod ait: *eiecit omnes de templo*; sextum quod dicitur: *zelus domus tuae comedit me*; septimum quod dicitur: *ipse enim sciebat quid esset in homine*.

20 Sciendum autem quod deinceps, praeterquam in paucis locis, breviter transcurremus et exponemus quae occurrerint exponenda ex his quae diffuse exposita sunt in primo capitulo, et sic non frustra capitulum illud expositum est diffuse. Ait ergo:

Nuptiae factae sunt.

Notandum quod sicut materia est propter formam, corpus propter animam, femina propter virum — 'caput enim mulieris vir', I. Cor. 11 — sic 'verbum caro factum est', ut habitaret in nobis. Unde Augustinus l. IV De trinitate c. 20 ait: „quia in sapientia dei non poterat mundus cognoscere per sapientiam deum" 'placuit deo', „ut verbum caro fieret et habitaret in nobis". Hinc est quod transcursis his quae dehinc ratione verbi dicenda erant in primo capitulo, statim hic in secundo capitulo incipit Iohannes loqui de nuptiis inter deum et animam, quomodo verbum caro factum habitat in nobis, dicens: *nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae*.

285

Men vint met onderscheide drierhande bruloften. Die (*f. 42ra*) eerste sijn lichaemlic tuschen man ende wijf inder welten, ende hebben beyde vader ende moeder hier inder tijt, daer

50 Sciendum ergo quod nuptiae distinguuntur triplices: primo corporales, et istae habent patrem et matrem in hoc mundo. De istis hic ad litteram scribitur: *nuptiae factae sunt*. Secun-

286

dit ewangelium na der letteren
nu of seit, dat bruloften ghe-
maect waren in Chana Galileen,

(zie dietse tekst op p. 20)

- 60 do sunt nuptiae inter deum et
nostram naturam, et istae ha-
bent patrem in caelo, sed ma-
trem in hoc mundo. De quibus
scribitur: 'verbum caro factum
est'. Tertio sunt nuptiae inter
deum et animam, de quibus
scribitur: 'et habitavit in nobis'.
Istae nuptiae non habent patrem
65 nec matrem in hoc mundo, se-
cundum illud infra Ioh. 14:
'princeps mundi huius in me
non habet quidquam', scilicet
nec patrem nec matrem in hoc
70 mundo et infra decimo septimo
de apostolis ait: 'non sunt de
mundo, sicut et ego non sum de
mundo'. Augustinus De moribus
ecclesiae dicit: „toto mundo est
75 omnino sublimior mens inhae-
rens deo". Et De Trinitate l.
IV c. 20 sic ait Augustinus:
'verbum caro factum est'; „cum
ex tempore cuiusque perfecta
80 mente percipitur", et „mitti qui-
dem dicitur, sed non in hunc
mundum", „quia et nos, secun-
dum quod mente aliquid aeter-
num, quantum possumus, capi-
85 mus, non in hoc mundo sumus;
et omnium iustorum spiritus eti-
am adhuc in hac carne viven-
tium, in quantum divina sapi-
unt, non sunt in hoc mundo".
- 90 De primis nuptiis nihil ad 287
praesens nisi quod Beda in Ho-
melia dicit „bona est castitas
coniugalis, melior continentia vi-
dualis, optima perfectio virginalis"
95 "fructum affert aliud centesi-
mum, aliud sexagesimum, aliud
tricesimum".
- 15 daer nu op desen tijt niet veel
of te segghen en is, dan als Beda
seit, dat die echtscap, die te recht
ghehouden wort, die is goet; die
onthoudinghe inder weduscap
20 is beter; mer maechdelike vol-
comenheit is alre-beste. Als dat
ewangelium oec bewijst, dat dat
goede vruchtbaer lant sommich
voert-brocht .xxx.fout vruchten,
25 sommich .lx.fout vruchten, som-
mich brochte .c. fout vruchten,
ende daer elken staet opt sijn
bewijst wort, als die echtscap op

xxx.fout, die weduscap op die
30 .lx., die reynicheit op die .c.fou-
dighe vruchten³.

Die ander brulof ten sijn tus-
schen onsen Here Gode ende
onser menscheliker natueren,
35 ende desen hebben enen[en]
vader inden hemel ende ene
moeder inder eerden. Daer-of
ghescreven staet: *Dat Woert is*
mensch gheworden. Van (f.
40 *42rb)* deser ander brulof is eerst
te merken, dat God die Soon,
die dat *Woert* des *Vaders* is,
hevet die menschlike natuer
aenghenomen, op-dat hij ons
45 daer-mede leren soude, dat wij
kinder Gods mochten werden,
als dat ewangelium seit: Hij gaf
hem die macht kinder Gods te
worden den-ghenen, die in sinen
50 name gheloveden. Ende cort
volcht⁴ daer-na: *Dat Woert is*
mensch gheworden, ende hevet
onder ons ghewoent. Augustinus:
Indien dinghen, die naden
55 *loop der tijt gheschiet sijn, so*
is dat een die meeste gracie, dat
die mensch in die eenheit des
persoons met Gode verenicht is.
Als dat ewangelium seit: Die
60 *ghenade ende die waerheit is*
overmits Ihesum Christum ghe-
schiet. Hier-om seit S. Iohan in
sijnre epistelen: Mijn alre-lief-
ste, siet hoe sulke minne dat ons
65 *God die Vader bewijst heeft,*
dat wij kinder Gods gheheten
worden ende sijn.

Circa secundas nuptias

notan- 288
100 dum primo quod deus verbum,
filius, assumpsit naturam huma-
nam, ut doceret nos posse fieri
filios dei, supra primo: 'dedit
eis potestatem filios dei fieri'; et
105 post ibidem: 'verbum caro fac-
tum est et habitavit in nobis'.

Augustinus De trinitate l. XIII
c. 14 de his nuptiis ait: „in re-
bus per tempus ortis illa summa
110 gratia est quod homo in uni-
tate personae coniunctus est
deo”, secundum illud supra pri-
mo: 'gratia et veritas per Iesum
Christum facta est'. I Ioh. 3:
115 'videte qualem caritatem de-
dit nobis pater, ut filii dei no-
minemur et simus'; 'simus' ait,
non solum "nominemur". Ioh.
5: 'simus in vero filio eius'.

120 Secundo notandum quod deus 289
verbum assumpsit naturam, non
personam hominis. Circa quod
notanda sunt quinque:
Primo quidem quod natura

(3) Waar Eckhart tweemaal de 3 soorten bruiloften doorneemt, telkens van uit een ander standpunt, heeft onze predikant de verschillende gegevens daaruit in één behandeling samengebracht. Aldus hier: Eckhart, rr. 50-55 + 90-98.

(4) In de marge bijgeschreven: door dezelfde hand, met lichtjes andere inkt.

- 125 est nobis omnibus aequaliter
communis cum Christo univoce.
Ex quo datur fiducia quod, si-
cut in ipso, sic et in quolibet
nostrum proprie verbum caro
130 factum habitare<t> in nobis.
Beda in Homilia 'In principio
erat verbum' sic ait: „non invi-
deo Christo facto deo, quoniam
et ego, si volo, possum fieri se-
135 cundum ipsum”. Quod quidem
verbum, si bene intelligatur, uti-
que verum est secundum prae-
missa, quamvis hoc ibidem re-
probet quantum ad intellectum
140 haeticorum.

- Secundo notandum quod na-
tura humana est cuilibet homi-
ni intimior quam ille sibi. In
quo docemur quod in intimis
145 cuiuslibet, non foris, celebran-
tur istae nuptiae, Luc. 1: 'spiri-
tus sanctus superveniet in te'.
Augustinus De vera religione:
„noli foras ire, in te ipsum redi,
150 in interiori homine habitat”. Su-
pra primo capitulo: 'verbum ca-
ro factum est et habitavit in
nobis'.

- Tercio docemur quod volens
155 filius dei fieri, verbum caro fac-
tum in se habitare debet dili-
gere proximum tamquam se ip-
sum, hoc est tantum quantum
se ipsum, abnegare personale,
160 abnegare proprium. Diligit e-
nim habens caritatem in nullo
minus proximum quam se ip-
sum, diligit siquidem unum de-
um in omnibus et omnia in ip-
165 so. In uno autem nulla est di-
stinctio nec Iudaei etiam nec
Graeci, in uno neque magis ne-
que minus.

- Quarto: natura ipsa cuiuslibet
170 amat deum super omnia et plus
quam se ipsam. Docemur ergo
diligere deum super omnia et

Daer-in te merken is, hoe vro-
 liken, weedeliken leven inden
 70 ghenen is, daer dat Woert, dat
 mensche gheworden is, in
 woent. Want sij (*f. 42va*) min-
 nen God alleen in allen ding-
 ghen, ende alle dinghen in hem.
 75 Ende daer-om vervruechden sij
 hem altoes in allen dinghen.
 Want sij Gode meer minnen
 dan hem selven, so en sijn hem
 alle sine gheboden niet swaer,
 80 mer licht te houden, als dat e-
 wangelium seit: Buert mijn ioc
 op ende leert van mij dat ic
 sachtmoedich bin ende oetmoe-
 dich van herten. Ende mijn iuc
 85 is soet ende mijn last is licht ⁵.

plus quam nos ipsos. Quod non
 faciunt aliud quam deum finem
 175 sibi constituentes.

Ubi quinto notandum quam
 291
 deliciosa et gaudiosa est vita in
 quibus habitat verbum caro fac-
 tum. Isti enim amant deum so-
 lum in omnibus et omnia in ip-
 180 so et propter hoc gaudent in
 omnibus et de omnibus semper
 et aequaliter. Isti quia amant de-
 um plus quam se ipsos, propter
 185 hoc omnia mandata dei et prae-
 cepta sunt ipsis levia. Propter
 hoc signanter dicitur Matth. 11:
 'tollite iugum meum super vos',
 et sequitur: 'iugum meum suave
 190 est et onus meum leve'. 'Tolli-
 te', ait, 'super vos'. Monens
 enim et agens, praeciens et
 influens quanto est superius,
 tanto quod mandat influendo
 195 est levius et dulcius, ut osten-
 sum est supra. Ergo qui tollit
 iugum dei super se ipsum, le-
 vius est illi omne quod deus
 mandat et iubet quam id ad
 200 quod appetitus humanus incli-
 nat. Adhuc autem qui deum su-
 per se tollit et plus quam se ip-
 sum amat — secundum illud
 Reg. 1: 'amabilis valde super
 205 amorem mulierum', id est plus
 quam mulieres amentur; et in
 Psalmo: 'firmavit terram super
 aquas', id est plus quam aquas-
 tali, inquam, levius est sequi
 210 mandatum dei quam ipsum vi-
 vere suimet naturale, secundum
 illud Ecclesiastici: 'pro iustitia
 agonizare pro anima tua et us-
 que ad mortem certa pro ius-
 titia. Dant enim viri sancti et
 215 contemnunt vivere naturale et

(5) Over de 2e bruiloft brengt de predikant hier samen, wat Eckhart op verschil-
 lende plaatsen daarover schrijft: Eckhart, rr. 55-61 + 99-119 + 176-191. Daarnaast
 grote weglatingen, zodat bepaalde uitspraken in hun nieuwe verband niet meer tot
 hun recht en verstaanbaarheid komen.

Die derde brulof ten sijn tuschen God ende der minnender zielen. Daer-of ghescreven staet: Hij heeft in ons ghewoent. Dese
 90 brulof ten want sij alte-mael gheestelijc sijn ende hemelsche, so en hebben sij noch vader noch moeder in deser werelt. Als die Heere selve ghetughe
 95 daer-af ghevet, daer hij seit: Ic heb die vercoren vander werelt; sij en sijn vander werelt niet, als ic oec vander werelt niet en bin. Dat ghemoede, dat Gode aen-
 100 hanghet, is hogher dan alle die werelt, seit S. Augustijn. Want so wanneer wij na onsen vermoghen wat ewichs (*f. 42vb*) mitten ghemoede begripen ⁶, so en
 105 sijn wij in deser werelt niet. Ende alle die gheesten der gherechtigher menschen, nochtans in desen sterflichen lichaem leven ⁷, in also veel als sij godlike
 110 dinghen smaken, so en sijn sij in deser werelt niet.
 Mer hier staet in te merken, dat alle godlijc troest ende elc

animas suas, antequam recedant a mandatis. Ait ergo: 'tollite iugum meum super vos', et sequitur: 'onus meum leve'. 1
 220 Ioh. 5: 'mandata eius gravia non sunt'. Iob 7: 'posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihi me ipsi gravis', quasi omne quod mei est grave mihi est et odiosum, si sit contrarium tibi et mandatis tuis. Ratio est: homo habet ab anima vivere, a deo vero habet esse. Esse autem
 225 dulcius et delectabilius est quam vivere, quin immo hoc solo amatur vivere a viventibus, quia „vivere viventibus est esse”.

Tertiae nuptiae sunt inter de- 292
 235 um et animam, (*zie vervolg p. 22*).

(*de rr. 86-110 van de dietse tekst beantwoorden aan de rr. 61-89 van Eckhart, p. 16*).

Vers. 10. Omnis homo primum bonum vinum ponit.. 296
 In his verbis notanda sunt octo.
 Primum est...

(6) In het hs. verbeterd uit *begripen*.

(7) Versta: *zelfs al leven zij nog*

goet werc, dat tot Gode ende
 115 totten duechden-werts dient, in-
 den beghin arbeydelic ende en-
 ghe ende swaer is, mer in dat
 eynde ist suete ende ruum ende
 licht. Recht weder-sins daer-te-
 120 ghens ist mitter ghenoechten en-
 de mitten troest, die de werelt
 gheeft ende mit allen sondeliken
 werken. Want, als inden
 ewangelium ghescreven staet,
 125 die wech, die daer leijt ter ewi-
 gher verdoemenisse, is wijt ende
 ruum. Ende die wech, die daer
 leit totten ewighen leven, is en-
 ghe ende nauwe. Mer inden
 130 voertgaen wert hij breed ende
 ruum ende licht doer te wandere-
 ren, als die Wise-man seit: Ic
 seldi leiden doer die toepaden
 der gherechticheit. Ende als du
 135 (*f. 43ra*) daer-in ghecome[n] bi-
 ste, en sellen dijn voetstappen
 niet benauwet worden. Een toe-
 pat en is mer een halfwech, die
 enghe ende nauwe is. Daer die
 140 Wise-man noch voert of seit:
 Der gherechtigher menschen
 toepat is recht als een blencken-
 de licht, datter voert-gaet ende
 wasset al totten volcomen daghe.
 145 Daer Seneca oec aldus of seit:
 Duechde wert mit arbeit ghe-
 leert. Mer onduechde leert men
 sonder mejster ende lichtelic
 sonder ijements hulpe. Want
 150 gheen dinc en is also licht
 als quaet te werden, al ist datter
 nijement toe en helpt. Mer
 goet te werden is swaer te doen,
 recht als eenen hoghen berch op
 155 te climmen, al ist datter veel
 menschen toe-raden ende toe-
 helpen.

Een cleyn voncke der
 boesheit wert eer ontfuncket en-

Secundo notandum quod om- 297
 nis consolatio et opus bonum,
 divinum et virtutis in principio
 artum est et difficile, in fine
 5 autem dulce est, latum et leve.
 E converso se habet consolatio
 mundana et de omni opere ma-
 lo et vitioso, Matth. 7: 'spatiosa
 via', 'quae ducit ad perditio-
 10 nem', 'et arta via', 'quae ducit
 ad vitam'.

In progressu vero dil-
 latatur via et fit levis et facilis,
 Prov. 4; 'ducam te per semitas
 aequitatis: quas cum ingressus
 15 fueris, non artabuntur gressus
 tui' — semita, a semis dicta,
 arta via est et media —

Prov.
 4: 'iustorum semita, quasi lux
 splendens, procedit et crescit us-
 20 que ad perfectum diem'.

Seneca De quaestionibus natura-
 libus sic ait: virtus cum labore
 discitur, vitia etiam sine ma- 298
 gistro discuntur ».

Gregorius
 25 Nazianzenus in Apologetico sic
 dicit: « facile et sine » « ullis
 adminiculis malitia proficit et
 nihil tam facile quam malum
 fieri, etiamsi nemo doceat, ne-
 30 mo compellat. Rarum et perdif-
 ficile fieri bonum et quasi con-
 scendendus sit arduae cuiusdam
 et praeuptae rupis ascensus, li-
 cet plures provocent, multi in-
 35 vitent, etiamsi omnes hortentur'.

de maect ondertiden meer brants
 160 dan een groot vuer der duech-
 den doet. Ende hier-of ist, dat
 die propheet drierwerven seit:
 Mitten heylighen selstu heilich
 wesen; mitten onnoselen selstu
 165 onnosel werden; mitten wtver-
 coren selstu (*f. 43rb*) vercoren
 werden. Daer-na volcht: Mer
 mitten verkeerden selstu ver-
 keert werden, dat hij mer één-
 170 werven en seit. Want een bosc
 mensche maect meer scandeliza-
 cie dan vele goeder menschen
 stichticheit maken kunnen.
 Gheen dinc en is also licht als
 175 quaet te werden. Ende gheen
 dinc en is also bitter als quaet
 te wesen. Daer weder-teghens
 gheen dinc en is also lastelic en-
 de also swaer, als goet ende
 180 duechdelic te werden. Ende
 gheen dinc en is also genuech-
 lich ende licht, als goet ende
 duechdelic te wesen. Hierom
 vraechde onse *Here* dien man,
 185 die xxxviii jaer ziec hadde ghe-
 weest, of hij ghesont woude
 werden, mer ghesont te wesen
 en was gheens vraghens. Want
 alle menschen willen wel ghe-
 190 sont wesen. Mer te doen ende
 te liden, daermen mede ghesont
 werden mach, daer en comen sij
 dicwijn niet gheern aen⁸.

Sermo 115

Nu⁹ staet ons voert te bezien,
 195 waer dese bruloften ghehouden
 werden. Want het was een dorp,
 dat Chana (*f. 43va*) hiet, inden
 lande van Galilea. Chana be-
 duut <e>en vuerighe minne.
 200 G[h]alilea beduut een overleij-

Et infra: «*velocius malitiae par-
 va scintilla consumimur quam
 virtutis ignibus vel accendi vel
 etiam concalescere possimus*».
 40 Hinc est quod in Psalmo ter
 dicitur de bono: 'cum sancto
 sanctus', 'cum innocente inno-
 cens', 'cum electo electus eris';
 sequitur autem: 'cum perverso
 45 perverteris', quod semel dicitur.
 Plus enim scandalizat unus mal-
 us, quam plures boni possint
 informare, iuxta illud: 'modi-
 cum fermenti totam massam cor-
 50 rumpit'.
 Consuevi ego dicere: nihil tam
 dulce et iucundum quam perire,
 nihil tam amarum quam perise-
 se; rursus: nihil tam onerosum
 55 et difficile quam bonum fieri et
 virtuosum, nihil tam iucundum
 et facile quam bonum esse et
 virtuosum.

299

Hinc est quod salva-
 tor infra Ioh. 5 ait: 'vis sanus
 60 fieri?' Constat enim quod om-
 nes volunt sani esse, secari
 autem, uri, abstinere, per quae
 fit homo sanus, recusant (*pp.*
 248-251).

(*Vervolg van p. 20 nr. 292*)

et istae celebrantur in *Cana Ga-
 lilaeae*. *Cana zelus*, *Galilaeae*
 transmigratio interpretatur. Nup-
 235 tiae siquidem dei cum anima ce-
 lebrantur in *Cana*, zelo, fervore
 dilectionis quo quis se toto de-
 um et hunc solum diligit, super

(8) Over de 3e bruiloft verzamelt de predikant wat Eckhart hier en elders ver-
 klaart: Eckhart, Nr. 292, rr. 229-230 + Nr 286, rr. 61-89 + Nr. 297, rr. 1-60.

(9) De tekst, die in de mndl. hss. hier gewoonlijk zonder onderbreking door-
 loopt, beantwoordt aan S. 115 van de latijnse drukken.

dinghe. Daer Beda¹⁰ aldus of
 seit, dat dese bruloft tusschen
 onsen Here God ende der god-
 minnender zielen niet ghehan-
 205 tiert en wert anderswaer dan in-
 den ghemoede van binnen, dat
 mitter godliker minnen ontfonct
 is, ende begheert van allen eert-
 schen dinghen totten hemelwart
 210 een overliden te doen. Hier-om
 vinden wij datter twe dinghen
 sijn, die dat ghemoede tot deser
 bruloften te houden bequaem
 ende bereet maken. Dat eerste
 215 is, dattet vander vuericheit der
 godliker minnen in desen leven
 begavet sij. Dat ander is, dattet
 van desen leven begheert verlost
 te wesen ende een overliden te
 220 doen totten anderen leven. In-
 den eersten mael, dat dat ghe-
 moede behoebet vuerich te we-
 sen, daer sijn drie redenen toe¹¹...
 Dat ander, daer des menschen
 225 ghemoede tot desen bruloften
 bequame mede wort, is dattet
 van desen leven begheert verlost
 te wesen. Want sij en moghen
 hier niet te vollen volmaect (*f.*
 230 *44va*) worden, men en moet
 eerst een overliden doen totten
 anderen leven, ende begheren
 dat mit alre begheerten also dat
 hij segghen mach mit S. Pau-
 235 wels: Ic beghere ontbonden te
 wesen. Alsulke begheringhe is
 recht een trouscap ende een tey-
 ken, dat die ziele Gode ghetrou-
 wet is. Hugo seit: In wien dat
 240 die soete minne Christi is, die
 denct altoes wanneer der werelt
 eynde mit hem sal comen, wan-
 neer hij den warachtighen vrede

se tollit, plus quam se ipsum
 diligit: 'ego dilecto meo, et di-
 240 lectus meus mihi', Cantica. No-
 ta: 'ego', inquit, 'meo' et 'meus
 mihi'. Matthaeus: 'abneget se-
 met ipsum' 'et sequatur me'.

Habes ergo ubi celebrentur istae
 245 nuptiae, scilicet *in Cana*, fer-
 vore dilectionis.

Item in *Galilaea*, in transmi-
 gratione, Psalmus: 'transmigra
 in montem sicut passer'. Debet
 250 enim homo transire omne mu-
 tabile et creatum contemnendo,
 ut dignus sit istarum nuptiarum.

Phil. 3: 'omnia detrimentum fe-
 ci et arbitratus sum ut stercora,
 255 ut Christum lucrifaciam', id est
 ut Christus, verbum caro fac-
 tum in me habitet, Gal. 4: 'do-
 nec formetur Christus in no-
 bis'. Nuptiae enim istae non fi-
 260 unt nisi filio dei, Matth. 22;
 'fecit nuptias filio suo'. Filius
 autem dei ut sic non habet pa-

(10) Dit citaat vinden wij als zodanig niet bij Eckhart, maar de omschrijving der 2 voorwaarden beantwoordt aan zijn interpretatie van het *ubi: in Cana Galilaeae* (rr. 245-252).

(11) De predikant (= Jordanus) geeft een hem eigen verklaring van Eckhart's glose van *Cana: zelus: vuerighe minne*.

sel vinden moghen. Ende om dit
 245 te bewisen gheschietet dat dese
 overhemelsche brulofden aen
 Maria vanden enghel Gabriel
 gheboetscapt wert in Galileen,
 om ons te bewisen ende te ken-
 250 nen te gheven, dat elc ghemoede,
 dat mit deser gheesteliker
 brulofden verenighen wil, dat
 moet mit begheerten begheren,
 dese werelt over te liden. Daer
 255 Christus na sijnre verrisenisse
 mit sijns selfs exempelen bewisen
 woude, doe hij tot sinen disci-
 pulen seide: Ic gae u voer in
 Galilea: daer sul dij mij sien,
 260 als ic u gheseit hebbe. Want
 God en (*f. 44vb*) mach niet
 meer gescouwet worden dan in
 een overliden, als hij selver tot
 Moyses seide: Die mensche en
 265 sal mij niet zien ende leven.
 Aldus moet die minnende ziele
 een overliden totten anderen le-
 ven doen, sullen die brulofden,
 die begonnen sijn volbrocht
 270 werden. Daer ons oec die pro-
 phet vermaent berch, seide: Li-
 dhet over in den berch, recht als
 een musche, mit enen sterken
 voertgaenden begeerten wt der
 275 nederster der eertscher dinghen
 totten berghen der overster goe-
 den. Ende dat recht als een mus-
 sche, die int hoghe nestelt, van
 duechden voert te gaen in den
 280 werken der volcomenheit. Al-
 dusdanighe overlijnghe be-
 gheerde S. Barnaert in enen ser-
 moen, daer hij seit: O hemel-
 sche vaderlant, datter hoghe en-
 285 de vol weelden is, na dij verlan-
 ghent mij wt desen dale der tra-
 nen verlosset te wesen. Hier-om,
 mine siele, lope mitten begeer-
 ten, ende sich mitten oghe des
 290 verlanghens alle dat vaderlike
 lant over, ende besich, hoe dijn

trem neque matrem in hoc mun-
 do, ut dictum est supra; oportet
 265 ergo transmigrare omnia.

Galilaea transmigratio, Matth.
 28: 'in Galileam; ibi eum vide-
 bitis'.

(zie rr. 248-252 van Eckhart)

brudegom als een coninc der
 glorien mit allen (*f. 45ra*) legi-
 oenen der enghelen al-omme be-
 295 seten is, ende hoe dat hij mitten
 scaren der saliger gheesten ver-
 ciert is, ende segt dan: O Here,
 salich sijn sij, die in dinen huse
 wonen. Want si sullen dij van
 300 ewen te ewen loven. Daer ons
 toe helpen moet die *Vader*, die
 Soon ende die heilige Gheest.
 Amen ¹²

Secundo notandum quando ce- 293
 270 lebrentur istae nuptiae.

Het is onnodig een lang betoog op te zetten, om te bewijzen dat de Eckhart-tekst de bron en de basis is van de *S. e + S. 115*: de 2 sermoenen verwerken in grote vrijheid, verkortend, verlengend, samenschikkend, wijzigend, wat Eckhart in zijn logisch opgebouwde commentaar van *Jo. 2. 1 (+10)* didactisch aaneenschakelde en ontvouwde. Dit moeten wij aannemen als een *nieuw feit*, dat op zich onbetwifelbaar is en dat ons toelaat, de dietse overlevering van de Jordanus-teksten in een nieuw perspectief te betrekken.

Immers wij weten vooreerst, dat Jordanus in grote mate afhankelijk is van het werk van Eckhart, die hij telkens en telkens, in kleinere of grotere stukken aanhaalt, in meer of min zuivere woordgetrouwheid, zij het ook zonder ooit zijn naam te vernoemen. Dit punt moeten wij hier niet nader bewijzen. Het volsta het getuigenis van de grote Eckhart-kenner J. Koch hier aan te brengen:

Die Quellen dieses umfangreiches Predigtwerkes (Jordanus') sind nicht untersucht. Nicolaus Cusanus macht in seinem eigenen Predigtwerke (Vat. Lat. 1245, Bl. 35 b B) darauf aufmerksam, dasz Jordan die Schriften Meister Eckharts benutzt, ohne ihn zu nennen. So ist z.B. in den *Sermones de tempore* LXVIII, LXIX, LXXI-LXXXVI der Johanneskommentar geschrieben; dabei ist es merkwürdig, dasz Jordan in derselben Predigt LXXIV Eckhartisches Gut benutzt, einige der 1329 verurteilten Lehren des Meisters als Aussprüche von Phantasten anführt und mit Texten aus dem Johanneskommentar kritisiert ¹³.

De Eckhart-ontleningen bij Jordanus bleken intussen zo belangrijk en omvangrijk te zijn, dat zijn preken telkens geëxcerpeerd worden in het varianten-apparaat van de kritische uitgave van Eckhart's werken ¹⁴.

(12) Deze tekst is een losse uitbreiding van wat Eckhart gaf als interpretatie van *Galilea* (rr. 248-252). - In het hs. volgt onmiddellijk S. 114, aangegeven als een andere preek.

(13) Zie op p. 13, n. 1.

(14) Zie J. Koch in zijn Inleiding tot de op p. 3, n. 2 genoemde Eckhart-uitgave, p. XXII-XXIII.

Zo is het al dadelijk waarschijnlijk, dat, wanneer wij in een Jordanus-hs., te midden van authentieke Jordanus-sermoenen, op een Eckhart-ontlening stoten, wij daarin het werk van Jordanus mogen of moeten zien. In ons verband blijft het evenwel niet bij een dergelijk waarschijnlijkheidsbesluit. Immers de Eckhart-ontlening betreft niet alleen S.e, maar in de zelfde onverminderde mate evenzo S. 115, waarvan de Jordanus-authenticiteit buiten kijf staat en dat in de mndl. hss., als een onderdeel van een zelfde stuk, onmiddellijk bij S.e aansluit. De Eckhart-tekst, die Jordanus in S. 115 verwerkte, is zonder hiaat het vervolg van de tekst, die in S.e aangebracht werd en die maar afgebroken werd, om een andere Eckhart-passus (nr 297-9) aan te koppelen.

De verbinding tussen de mndl. tekst van S. e + S. 115 enerzijds en de Eckhart-passus anderzijds is, concreet gezien, zo nauwsluitend, dat wie, na onze vaststelling van het nieuwe feit in deze kwestie, de Jordanus-toeschrijving van S. e zou willen ontkennen, meteen de Jordanus-authenticiteit van S. 115 zou moeten verwerpen, aangezien dit laatste op de zelfde wijze, door een zelfde hand, aan de zelfde Eckhart-tekst werd ontleend als het eerste. Aangezien wel niemand zo vermetel zal zijn, de traditionele Jordanus-toeschrijving van S. 115 tegen te spreken, mogen wij met een gerust hart S. e als preek van Jordanus beschouwen, waarvan we meteen de ontlening aan Eckhart hebben vastgelegd. Dit besluit moet gehandhaafd worden, zelfs al kunnen we voorlopig nog dit stuk in geen latijns hs. of druk terugvinden.

Wanneer de Jordanus-authenticiteit van S. e aldus is komen vast te staan, mogen we meteen verder uit dit alles besluiten, dat de volgorde der teksten uit de mndl. hss. eveneens authentisch is, en wel primitiever is dan de aaneenschakeling in de latijnse drukken, al mogen we aannemen, dat ook deze door Jordanus zelf (nà zijn eerste opzet) werd doorgevoerd. Terwijl het duidelijk is, dat de afhankelijkheid van de mndl. teksten tov. Eckhart onmiddellijk, d.i. zonder tussenschakel, is geschied, moet men vaststellen, dat de latijnse teksten enerzijds afhankelijkheid tov. Eckhart vertonen, maar anderzijds toch hun laatste doorzichtigheid eerst bekomen van uit de primitieve situatie van S. e.

Vooreerst aan het slot van S. 112 uit zijn *Expositio (sec. litteram)* van de Cana-perikope (S. 111-3) brengt Jordanus een viervoudig onderscheid van bruiloften *secundum quadruplicem sensum sacrae scripturae* :

1. nuptiae carnalis copulationis sec. s. litteralem
2. nuptiae divinae incarnationis sec. s. allegoricum
3. nuptiae spiritualis coniunctionis sec. s. tropologicum
4. nuptiae beatae fruitionis sec. s. anagogicum (S. 112, G-J).

Aangezien 3 én 4 slechts een bijkomstige onderscheiding van Eckhart's *nuptiae inter Deum et animam* zijn (verwezenlijking der vereniging tussen God en mens in de *ordo moralis*, hetzij in de gewone geloofsorde, hetzij in de mystieke genade), is deze indeling identisch met Eckhart's inzichten, al zijn er in de uiteenzetting slechts weinig echo's uit Eckhart's verklaring doorgedrongen.

Bij zijn *Sermo-reeks (tropologice)* over de zelfde perikope (S. 114-7) stelt hij volgende indeling voorop :

Nuptiae factae sunt. Verba ista exponendo tropologice de nuptiis spiritualibus tanguntur hic quatuor notabiliter advertenda. Primum est quae sint istae nuptiae et qualiter legitime contrahantur: quia praemittitur dicendo(?) Nuptiae factae sunt. Secundum ubi celebrentur, quum dicit in Chana Galilea. Tertium quae personae ad eas advocentur, quia subdit: Et erat mater Iesu ibi. Vocatus autem est Iesus et discipuli eius ad nuptias. Quartum qualiter peragantur, quia subjungit Deficiente vino etc.

Hoe kwam het tot deze gewijzigde volgorde? Jordanus besliste, (om redenen die ons ontgaan) zijn grote Eckhart-ontlening te laten vallen, evenwel met behoud van wat wij nu S. 115 noemen. Dit nu kon hij zeker wegens de geringe omvang er van niet als hoofdsermoen voorop laten staan. Zo moest hij het inschakelen in de voor hem liggende reeks S. 114, 116, 117 : en vrij willekeurig plaatste hij na het S. 114, zodat het vervolgstuk van S.e. nu als S. 115 genummerd moest worden. Dit lijkt ons de zeer banale verklaring van de 'logische' indeling van Jordanus' sermoenen.

Met dit al hebben wij verklaard : 1. hoe S. e en S. 115 in hoofdzaak een ontlening uit Eckhart zijn ; 2. hoe Eckhart op deze weg zijn invloed heeft uitgeoefend op Jordanus en langs hem om, ongenoemd, in de Nederlanden bekend werd ; 3. hoe wij voortaan S. e als een echte Jordanus-preek moeten aanzien ; 4. hoe wij in Jordanus' overlevering althans voor dit geval een dubbele redactie moeten aanvaarden (in hoever dit ook bewaarheid is in het hele werk, hebben wij niet uit te maken, maar het probleem is gesteld). Dit zij ons eerste resultaat.

II. DE PREKEN OVER DE EMMAÛS-PERIKOPE

In hs. 70 H 11, KB. Den Haag vinden wij volgende reeks sermoenen vermeld voor de maandag na pasen, welke Lievens als 'niet-authentisch' meende te moeten aangeven :

F. 12r.: *Des manendaechs na paeschen dat yerste sermoen iordanus*

Twee van ihesus iongeren gingen in dat casteel van emaus Emaus beydt also voel als een begeerte des raets Ende soe wie den raet gods ende der heyliger ewangelien volgen wil dien is noet dat hi in gae Die gebade die moeten van node gehouden wesen. mer die rade... (= BAS. I)

F. 18': *Dat ander sermoen*

En was ons hert niet bernende in ons... Sancte lucas ende cleophas waren die discipulen die van iherusalem tot emaus gingen ende vercalden onderlinge die dingen die daer geschiet ware Daer ihesus na sijne verrijzenisse mede bi quam ende wanderden mit hem. mer hoer ogen waren gehouden... (= sermoen r)

F. 23v.: *Dat derde sermoen*

En was onse hert niet bernende... Die text vander ewangelien bewijst ons hoe datter in dien tyden dat was opten paesdach twe van ihesus iongeren... Ende was lx stadien gelegen van iherusalem... (= BAS. K)¹

Het moet opvallen, dat deze 3 preken een zelfde evangelie-perikope betreffen, nl. over de Emmaüsgangers (*Lc.* 24. 13-35), en wel *BAS. I* over *Lc.* 24. 13, terwijl *Lc.* 24. 32 het thema vormt zowel van *Serm. r* als van *BAS. K*. Dit is het evangelie van de tweede paasdag, zoals meerdere *Jordanus*-hss. uitdrukkelijk vermelden. Terwijl de Bazelse Taulerdruk *BAS I* en *K* samenbrengt, zoals meerdere *Jordanus*-hss. de 3 preken tegelijk overleveren, laten dit extrinsiek gegeven alsook de eenheid van onderwerp het vermoeden doorschemeren, dat we een aaneengesloten sermoenen-reeks van een zelfde auteur voor ons hebben. Dit vermoeden zullen onze verdere beschouwingen tot zekerheid verheffen. Vooreerst onderzoeken wij nu de bronnen, die de grondslag vormen van deze 3 preken, om daarna enkele besluiten hieruit te trekken omtrent de auteur.

(1) Vgl. Lievens, *t.a.p.*, p. 242. Waarom we de volgorde uit dit hs. als vertrekpunt nemen, tegen de siglering der sermoenen in, zal verder blijken uit onze bronnenstudie. De aanhalingen uit de preken nemen we evenwel uit hs. 1038 UB. Gent (zie Lievens, *t.a.p.*, p. 222), omdat wij dit hs. konden raadplegen en dit hs. voor ons beperkte doel volstond. - De benaming *BAS. I* en *BAS. K* is afgeleid van het feit, dat deze preken voorkomen in de Bazelse Tauler-druk, 1521, waar zij als *nieuwlich funden* aan Tauler werden toegeschreven. Zo raken wij hier meteen een Taulerkwestie (zie Lievens, *t.a.p.*, p. 61-62).

A. Bronnenonderzoek

a. Hierbij vertrekken wij van het feit, dat *Lieftinck* reeds in 1932-33 aan het licht bracht. Immers, naar aanleiding van Hendrik Mande's plagiaatmethode, stelde hij vast, dat *BAS. I*, op de inleiding na, een vertaling is van 3 stukken uit *Rudolphus van Biberach's De septem itineribus aeternitatis* (vroeger meestal aan Bonaventura toegeschreven)¹, en wel uit:

Sectio prima, Distinctio I -	p. 373b
Distinctio III -	p. 375a
Distinctio IV -	p. 376b-377a ² .

Na deze bron-vaststelling schiet er niet veel meer over, waarin de auteur, wie het ook moge zijn, nog zijn oorspronkelijkheid zou getoond hebben. Blijkbaar instemmend, zegt Lievens in dit verband: '(Lieftinck) liet tevens doorschemeren dat de rest wel Nederlands werk zou kunnen zijn dat via de Windesheimse kloosters onder het werk van Tauler is gekomen' (*t.a.p.*, p. 62). Hierop komen we verder terug.

b. Uitgaande van dit, door Lieftinck verstrekte, eerste feit, was het voor ons tamelijk gemakkelijk een tweede feit vast te leggen. Het *Jordanus-sermoen r*, dat Lievens als niet-authentisch beschouwde³, is inderdaad eveneens van Rudolphus afhankelijk. Zo is de indeling der minne naar 5 graden volgens de leer van Ps-Dionysius zonder meer uit die bron overgenomen, zij het ook dat de auteur in zijn ontwikkeling van dit graden-schema een eigen (?) weg gaat. Volgende parallel licht ons hierover voldoende in.

Serm. r

Hs. 1038 UB. Gent (f. 57v) Des Rudolphus, *De 7 itineribus, Sectio II, Partic. IV: De quarto aeternitatis*
 maendaechs in die paesdagen. *itinere. Dist. V: qualiter charitativa*
(f. 58r) Dat ierste sermoen⁴ (= S. *affectio a sanctis doctoribus distin-*
 r)

(1) In *Hendrik Mande als bewerker en compiler* in *Tijdschrift v. Ndl. Taal- en Letterkunde*, Leiden, 51, 1932-3, 201-216, vn. p. 216. - Over Rudolphus van Biberach, O.F.M. (eerste helft der 14e eeuw) zie O. Bonmann in *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1936¹, VIII, i.v. *Rudolf*; K. Ruh, in *Die deutsche Literatur des Mittelalters, Verfasserlexikon*, 1955, V. *Nachträge*, i.v. *Rudolf*. Ruh typeert Rudolphus' hoofdwerk aldus: *Die 'Septem itinera' sind somit zur Hauptsache ein Textbuch der mystischen Theologie des 12. Jhs. unter Einschluss der älteren grossen Vorbilder und Leitsterne aller christlichen Mystik (Augustin, Gregor, Dionysius)*. Die Quellen zeigen auch die neuplatonische Grundhaltung der Schrift an (*t.a.p.*, c. 1011).

(2) Wij citeren naar de uitgave der *Opera Omnia* van Bonaventura, Venetië, 1572, 2e deel. Lieftinck citeerde naar ed. A.C. Peletier, Parijs, 1866, t. 8. - Voor de vindplaatsen van *Bas I* in mnd. en mnd. hss. zie Lieftinck, Lievens en Ruh, *t.a.p.*

(3) Zie *t.a.p.*, p. 80-1 de ontleding van de preek met een overzicht der vindplaatsen.

(4) De 2 rubrieken door een andere hand bijgeschreven.

En was ons herte niet in ons berende, doen hy met ons sprack inden weghe ende ontbant die schriftueren ⁵. Sinte Lucas ende Cleophas waren die twee discipulen, die van Iherusalem tot Emaus ghinghen... ende aldus druvich zyt ⁶? Sente Gregorius zeit: Overmids dat zy van binnen twifelden... Want zy minlick van hem spraken ende hy hem die (*f. 58v*) schriftueren bediede, zo wert haer herte in hem ontsteken ⁷.

guatur per gradus. Art. III. De gradibus seraphici amoris.

De gradibus autem seraphici amoris nunc dicendum est... *Primo* igitur videamus de amore Angelorum *in communi*. De quo sciendum est, quod, sicut Dionysius dicit, secundum translationem Vercellensis, Amorem divinum Angelorum intelligere oportet immaterialiter, qui est supra mentem et desiderium, indeclinabile in aliud et irremissibile a proprio fervore contemplationis divinae, et per excessum omnis substantiae in solos sponsi amplexus tendentis, et nulla anxietate afflictus, ut accidit in desideriis carnalium voluptatum, quarum appetitus plenus est anxietate; et infra desiderium non volens coerceri vel remitti propter sui fortitudinem, ad id quod appetit, et inconvertibilitatem ad id quod nulla actione valet intercidere...

Non inveni in scriptura sacra gradus amoris angelici distincte traditos, nisi Seraphim. De quorum amore Dionysius loquens ponit *quinque gradus*, vel magis *quinque proprietates* dicens: Congruum est... (p. 406 a).

Die minne, als Sente Denys zeit, heeft vyfterande gaet ende onderscheit.

Den eersten gaet es gheheeten beweghelycke werckelicheit; ende die heeft elck minnare Gods, als hy eerst an-comt ende zynen God in

Prima igitur proprietas seraphici amoris, sive supremus gradus secundum Dionysium, est semper mobile... (p. 406b).

(5) *Lc.* 24. 42.

(6) In hoofdzaak weergave van de evangelie-tekst, *Lc.* 24. 13-17.

(7) Gregorius, *Hom. 23 in Evang.* (zie PL. 76, c. 1182). Deze homelie is opgenomen in het *Breviarium Romanum* als lectio I voor die dag: daar zal de predikant ze gevonden hebben.

meneg<e>rande werckelicke sorc-
<h>vuldicheit beghint te minnen...
(f. 60v) ... Den anderen <graet>
der minnen es een ghedueri[g]ghe
volherdinghen doer lief ende doer
leet, totten ende toe huut. Want met
eender duustergher werckellicheit te
beghinnen ende daer niet toe totten
inde byblivende, maer lichtelick af te
laten, dat en es niet ghenouch. Aldus-daneghe volherdin[g]ge hadde
Maria Maegdeleene...

(f. 61r) ... Die derde graet der min-
nen es gheheeten heetegheit, daer Job
af zeit: Zo wanneer...

(f. 62r) ... Die iiij graet der minnen
es gheheeten een scerpicheit. Dese
scherpicheit hadde Jacob die patri-
arch,, doen hy zeide...

(f. 63r) ... Die vste graet der min-
nen es wat meerder in die minne dan
die scerpheit. Want zo inden zeiden
(?) overlo<e>pt, dat wort vut ghe-
weldegheer hitten vanden viere vut
hem zelve gheworpen ende boven
hem zelve ghevoert ende maect een
groete verwerringhe overmids heeti-
cheit des viers, die daer-in es, diemen
nochtan niet zien en can...

(f. 74r) ... Van aldus-danegher qua-
len quolden die twee discip<u>len,
doen zy niet en rusten noch af en lie-
ten, haren gheminden weder tot Ihe-
rusalem te soucken, totdat zy van zyn-
der verrisenessen warachteghe infor-
macie ontfanghen hadden, ende we-
der met hem vereenicht worden. Daer
moet ons toe helpen die Vader, die
Zone ende den heiligen Gheest.
Amen.

Secunda proprietas vel gradus se-
raphici amoris est, incessabile et infi-
nibile. Et haec proprietas amoris non
differt prima... (p. 407a).

Tertia proprietas sive gradus sera-
phici amoris est calidum. De quo di-
cit Hugo... (ib.).

Quarta proprietas sive gradus se-
raphici amoris est acutum. Quod ex-
ponens commentator... (p. 407b).

Quinta proprietas sive gradus sera-
phici amoris est superfervidum...
Quod Lincolniensis exponit. Primo
ostendit quid sit fervidum et quid sit
superfervidum. Dicit ergo sic. Fer-
vere dicuntur, qui impresso calore
supra se sursum feruntur, et proprio
pondere in se redeunt. Huiusmodi
super se levationes et in se relapsus
vicissitudinarie fervores dicuntur...
(p. 407b-408a).

Wanneer we terminologie aan beide kanten vergelijken, kan er geen twijfel over bestaan, dat de auteur zijn Dionysius-tekst bij Rudolphus gevonden heeft. Hij putte uit de *Sectio II*, terwijl, we zeggen het maar ter herinnering, *sermoen BAS. I* aansloot bij *Sectio I* van het zelfde werk. Dat geeft alvast te bedenken...

c. Tenslotte, steeds maar verder op de 2 voornoemde feiten doorstotend, konden we even gemakkelijk een derde feit hieraan toe-

voegen. Ook *Sermoen BAS. K* is evenzo uit Rudolphus geput. Immers na de inleiding, waarin het preekthema *Lc. 24. 32* wordt belicht aan de hand van Gregorius- en Bernardus-teksten, ontwikkelt de auteur in zijn eigenlijke preek zijn inzichten over de vormen, waarin God zich aan de ziel openbaart. Welnu het schema, waarin hij deze uiteenzet, is zonder meer ontleend aan Rudolphus, zoals de volgende parallel ons afdoende kan leren.

Bas. k

Hs. 1038 UB. Gent (*f. 64r*). Noch vanden selven¹.

(*f. 64v*) Was ons herte niet berrende in ons, doen hy ons toesprack inden weghe?² Den text vander evangelien bewyst ons, hoe datter in dien tyde, dat was opten paes[t]dach, twee van Ihesus' jongheren ghinghen in een casteel, dat Emaus hiet, ende was lx stadien gheleghen van Iherusalem. Ende van alden dinghen, die daer gheschiet waren, spraken zy onderlinghe. Sinte Gregorius zeit inder omilien, dat ons Heere den ij jongheren ... Bernaerdus: Recht als een gheselle des wechs maect God zyn gheselschap metten pelgrims...

Hugo van sente Victor zeit dat hy spreekt van der aerka noe, dat alle toe- (*f. 66v*) sprekinghe ende openbaringhen tusschen God ende des menschen ziele gheschien altoes heymelick, het en zy dat zy gheschien van buten of in sichtighe van binnen of der heilegher scriftueren of overmids yutwendegher figueren... Ende dattet niet goet en ware, dat (*f. 67r*) der veerckenen voeten die margarite der evangelien zouden betreden. Deze twee iongheren ghinghen totten casteele van Emaus, dat alzo vele bediet als een begheerte des raets. Want minnen ende begheerte hebben die raden der evangelien ende die naerste waerheit te volghen...

Rudolphus, *De 7 itineribus, Sectio II, Partic. V: de quinto itinere. Distinctio II:*

Secundo videndum est, qualiter revelatio aeternorum dicatur occulta, et qualiter distinguatur. De primo notandum, quod revelatio divinatorum dicitur occulta quia non nisi in occulto percipitur..., ut ostendit Hugo lib. 4. de arca Noe, ubi dicit, quod in revelationibus necessaria est secreta habitatio, et mentis collectio et unio... Simile dicit Deus in Evangelio, ne margaritae pedibus porcorum conculcentur —

(1) Van een andere hand.

(2) Vgl. *Lc. 24.32*.

Die zinnelicke oufenaers verstaen wy dit toespreken Gods in beelden, in formen, in figuren ende in ghelyckenissen; die inden verstande gheoufent werden, verstaen zy verstandelick inden rycke des verstants; die derde vernemen die toespraken Gods boven alle verstant...

(f. 67v) ... Dat eerste toespreken Gods <es?> in zynneliker wyzen, ende dat gheschiet als die meynschelicke visioenen oft in lichgamelicken zinnen eenigghe heymelicke dinghe Gods voerhouden worden...

(f. 68r) ... Dat andere inspreken Gods, dat den mensche inleyt, gheschiet inden rycke des verstants van binnen.

Als die gheest des menschen van gheender formen of beelde zinlicker dinghen, maer vanden ingheesten der goddelicker gaven van binnen inden ghedachten suetelick gheroert wort...

(f. 69r) ... Dat derde toespreken Gods es, dat ons metten spreker verleenicht, dat gheschiet den-ghenen, die

Ex his patere postest secundum, scilicet quomodo revelationes distinguantur. Non enim omnes aequaliter a sensibilibus abstrahuntur, nec aequaliter superintellectualiter sursum extenduntur: ideo necesse fuit, ut quibusdam fierent revelationes sensibiliter, quibusdam intellectualiter, et quibusdam superintellectualiter, quas revelationes legitimus Moysi factas... Unde quibusdam patribus fiebant sensibiles revelationes... Secunda revelatio est intellectualis quae fit intellectualiter viventibus... Tertia revelatio est superintellectualis... (p. 409b-410a).

Dist. III. Tertio videndum est de qualibet istarum revelationum. Et primo de sensibili. Et haec revelatio, ut dicit Richardus, scilicet sensibilis fit dupliciter. Fit enim quandoque per signa sensibilia... Est et alia revelatio sensibilis sive visio corporalis, quae fit sensibus exterioribus, ut quando res videntur in quibus latet significatio mystica... (p. 410a).

Dist. IV. Quarto videndum est, qualiter per intellectualem revelationem aeternorum spiritus noster ad aeterna introducitur... Et fit dupliciter, quia quandoque fit quando per Spiritum sanctum animus illuminatus, formalibus rerum visibilium similitudinibus praemonstratis sive praesentatis, ad invisibilium cognitionem ducitur... Secundo modo fit haec revelatio aeternorum... ut dicit Richardus, quando spiritus humanus per internam inspirationem suaviter tactus, nullis mediantibus rebus visibilibus, ad coelestium cognitionem erigitur... (p. 410b).

Dist. V. Quinto videndum est, qualiter per superintellectualem revelationem aeternorum spiritus noster

boven allen verstande vanden Gheeste Gods inder minnen ghewrocht werden.

Die minne gaet boven den verstande, ende als zo vele als zy boven den verstande gaet, alzo vele comt zij den gheminden te naerder. Hugo van sente Victor zeit: Verstaet...

(f. 70v.) ... Dit zyn drie andere openbaringhen, daer God der menschen ziele aensprake mede doet; den zommeghen inden zynnen; den zommeghen inden verstande ende den zommeghen boven den verstande in minnen, als voorseit es. Maer nu es vooraene te weten: zo wanneer...

aeternitati innititur... Cum praedictis concordat Hugo commentator Dionysii, dicens sic: Intelligas quanta est vis veri amoris et dilectionis, si tamen intelligi potest, quoniam dilectio supereminet scientiae, et major est intelligentia; plus enim diligitur, quam intelligitur. Intrat et appropinquat, ubi scientia foris stat... (p. 410ab).

Dist. VI. Sexto... oportet videre, qualiter sit attingenda et obtinenda (haec revelatio superintellectualis)... Gradus igitur ascensionis istius sunt, primo derelinquere omnia sensibilia, secundo omnia intelligibilia, tertio ingredi caliginem ubi apparet Deus... (p. 412a) + Dist. VII.

Ons besluit kan hierbij kort zijn: ook *BAS. K* hangt in hoofdzaak af van Rudolphus' *De septem itineribus*. De plaats, waar de auteur zijn gading voor dit sermoen vond, komt precies na de *passus*, die de bron was voor *S.r.*...

De 3 aldus aangehaalde feiten brengen ons tot de massale vaststelling, dat de 3 in onze mndl. Jordanus-hss. over de Emmaüsperikope handelende sermoenen in doorslaande mate afhankelijk zijn van de éne bron: Rudolphus' *De septem itineribus*. Deze globale constatacie, gezien in haar concreet verband, waarin de teksten voorkomen en ons overgeleverd zijn, leidt ons er toe, deze 3 preken als onderling samenhangend, als een organisch gesloten eenheid te beschouwen, en wel als herkomstig van een zelfde auteur, die een zelfde bron aanboorde, om daaruit rijkelijk te putten voor ieder van zijn 3 Emmaüspreken.

B. Auteurskwestie

Wie is deze éne auteur?

Het is a priori waarschijnlijk, dat een auteur, die zich door zijn voorliefde voor Rudolphus' werk liet verleiden tot massale ontleningen daaruit in 3 opeenvolgende preken, ook elders nog zijn vertrouwdheid met zijn lievelingsbron zou laten blijken, waaruit wij een teken van zijn identiteit zouden kunnen raden. Welnu in

Jordanus' werk blijkt dit vermoeden maar al te gegrond te zijn. Bij het doorbladeren der bundels van Jordanus' onbetwiste preken stoten we inderdaad al dadelijk op de zelfde ontleningen aan Rudolphus, die wij reeds in onze Emmaüs-cyclus aantreffen.

Voor zijn *S. 158*, Transfiguratio-preek (vgl. Hs. 1268 UB. Gent, f. 91r: *Hy leydese op eenen hoghen berch alleen...*) gebruikt Jordanus Rudolphus, *De 7 itineribus, Sectio I, dist. III* (Bonaventura-uitgave, p. 374b-375ab). Welnu in *BAS. I* komt de zelfde passus grotendeels eveneens voor (zie hierboven p. 29), nl. de uiteenzetting over de *divisio animae et spiritus*, een gedachte, die een centrale plaats in Jordanus' systematiek schijnt in te nemen.

Meer nog. Terwijl wij in de zelfde preek *BAS. I* de ontlening aan Rudolphus' *Sectio I, dist. IV* vaststelden, bevinden we dat Jordanus' *Centurio-preek S. 122* globaal genomen slechts een vertaling is van die zelfde *Dist. IV*.

Deze dubbele vaststelling van massale ontleningen uit de éne Rudolphus, enerzijds in de 'niet-authentieke' Emmaüs-cyclus, anderzijds in de authentische Jordanus-preken, waaruit een zelfde uitgesproken voorliefde voor dat werk en die gedachtensfeer aan de dag treedt, voert ons noodzakelijk tot het logisch besluit, dat wij met een en de zelfde auteur te maken hebben. Aangezien aan de authenticiteit van de voornoemde Jordanus-preken *S. 122* en *158* niet getwijfeld kan worden, dringt het auteurschap van Jordanus aan beide zijden zich wel op. En aangezien onze voorgaande beschouwingen ons er toe brachten, de 3 Emmaüs-preken als een gesloten eenheid aan te zien, mogen wij het besluit, dat ons door het bronnenonderzoek van *BAS. I* ingegeven werd, meteen over *S. r* en *BAS. K* uitbreiden: wij mogen m.a.w. de authenticiteit van de 3 Emmaüs-preken als bewezen beschouwen.

Ons onderzoek gold formeel de toeschrijving van bepaalde preken aan *Jordanus*. Aangezien twee hiervan, *BAS. I* en *BAS. K*, eveneens aan *Tauler* werden toegeschreven, is door onze besluiten ook in deze Tauler-kwestie licht gebracht. Jordanus mogen wij als de auteur van de 3 sermoenen handhaven, hoe het nu ook concreet verlopen is, dat *BAS. I* en *BAS. K* in de Tauler-omgeving zijn gekomen.

SERMOEN J

Sermoen j heeft als thema *Major autem horum est caritas* (1 Cor. 13. 13) en behandelt de onderscheiden tekenen of werken der liefde (vgl. Lievens, *t.a.p.*, p. 74-5). Daarin herkennen we al dadelijk de terminologie van Rudolphus, bij wie we inderdaad het ganse stuk terugvonden. Dit moge blijken uit het schema, waarnaar beide teksten zijn opgebouwd.

Serm. j

Hs. 1268 UB. Gent

Des sonnendages voer vastelavent
(= *Quinquagesima*)

(*f. 69vb*) Die meeste van desen is die minne etc. Sinte Pauwels tot dien van Corinten in xij(!) capitulum. Gregorius seit in eenre omilien: Lieve broeders, keert u selven inwards, ende ondersoeket of ghij Gode warachteliken minnet. Nochtan en sel nijement hem selven vermoeden ghe-noech te wesen, so wat hem sijn ghe-moede vander minnen sijns Gods antwoert sonder bewisen des wercs. Men sel daer-toe die tonghe, dat ghemoede ende dat leven tot enen ghetughe halen. Die minne Gods (*f. 70ra*) en is nimmermeer ledich. Want ist sake dat sij is, soe werct sij grote dinghen. Mer ist dat sij niet en werct, so en ist gheen minne.

Hugo seit: 'Het sijn sommige werken der volcomenre minne, recht van binnen inblivende ende werden vander minnen gheboden... Wt desen is te merken dat die minne vierrehande inrelike grote werken¹ werct.

Dat eerste werc is een inrelike diep versuchten des ghemoeds. Ende die redene waer-om dat versuchten inden ghemoede gewrocht wort, is dese...

(*f. 70va*) Dat ander grote werc dat die minne werct is een hoghe begheerte. Die reden hier-of is als (*f. 70vb*) Sinte Augustijn inder boeke sijre biechten seit, dat alle dinghen...

(*f. 71ra*) Dat derde grote werc, dat die minne werct, dat sijn quellen-de begheerten, daer Fulgentius aldus

Rudolphus, *De 7 itin. Sectio 2a. Partic. IV: De quarto aeternitatis itinere. Dist. 4: Quibus signis charitativa affectio cognoscatur. Art. 4.*

Ultimo videndum est de *signis intrinsicis* charitatis perfectae. Sunt enim quaedam actiones charitatis perfectae quasi intus manentes, a charitate elicidae vel imperatae, et tanto sunt veriora, quanto interiora. Quanto enim charitas perfectior, tanto acutior et ad intima pertingens, ut patet per Hugo<nem>, ideo intimiores et perfectiores elicit actus(!).

Primum igitur signum intrinsecum charitatis perfectae sunt profunda et intima suspiria mentis. Ratio huius signi potest esse talis...

Secundum signum charitatis perfectae sunt alta desideria. Ratio huius signi est, quia Augustinus lib. 13 confess. dicit...

Tertium signum et intrinsecum perfectae charitatis sunt cogitationes languidae. Ratio istius signi est ista:

(1) Wegens de term *werc* uit het Gregorius-citaat werd *signum* uit Rudolphus in het ganse sermoen omgebogen tot *werc*. - Waarom staat hier *vierrehande werken*, waar Rudolphus duidelijk van *quinque signa* spreekt? Zie verder n. 2.

of seit: So waer die scat der minnen, dat is dat selve datter gheminnet wort, voer-gaet...

(f. 72ra) Dat vierde grote werc, die minne werct, dat sijn arbeidelijke verlanghen der gedachten. Want als Li<n>coniensis seit: So wanneer die minne crachtelic tidet... (f. 72va)... Ende overmits dat der minnen gheen dinc vernoeghen en mach dan te minnen.

Ende der minnen crancheit also oversterc ende gheweldich is, so seit S. Dijonisius, dat die cracht der minnen den minre wt hem selven settet. Want die minne en laet den minres haers selfs niet bliven... (f. 73ra)

... Dit mochte Paulus wel segghen als een warachtich minre, die alleen totten oversten minliken ende begherliken goede alleen om sijns selves willen boven allen verstande trecket ende crighet, ende sijn wanderinghe van binnen darwaerts maect. Daer ons toe helpen moet die Vader die Soon ende die heilighe Gheest. Amen.

Dit parallelisme bewijst onomstotelijk een feit: buiten de aanvang (citaat van Gregorius, zie *PL.* 76, c. 1121) en het slot, aangebracht als clausule, is deze preek zonder meer een vertaling uit Rudolphus. Na het voorgaande weten wij nu reeds ten overvloede, dat Jordanus een kennelijke voorliefde voor Rudolphus door zijn vele ontleningen uit diens werk liet blijken. Wanneer we in een Jordanus-verband opnieuw een Rudolphus-ontlening ontdekken, is de waarschijnlijkheid, dat we te doen hebben met een Jordanus-tekst, overgroot. Wanneer men in het Jordanus-hs. L bij *Serm. j* noteert: '*welc sermoen Jordanus niet bescreven en hevet*', moeten

Fulgentius in quodam sermone...

Quartum signum intrinsecum amoris perfecti sunt expectationes taediosae. Ratio huius signi est, quia sicut dicit Linconiensis: amore tendente in rem amatam... Amor nihil magis vult quam amare. Haec ille. Et sic patet quartum signum charitatis perfectae.

Quintum signum intrinsecum perfectae charitatis sunt affectiones extaticae². Extasis autem est excessus mentis, ait Papias. Ratio huius signi est, quia sicut dicit Dionysius, amor in Deum tendens est faciens extasim spiritus. Et reddit rationem ibidem, dicens: Quia amor non permittit amatores esse sui ipsorum... Haec dicit sicut verus amator. Verus amator est, qui in solum, et summe, et vere diligibile et desiderabile, immediate et propter ipsum, superintellectualiter tendit. Haec ille. Et sic patet quintum signum charitatis perfectae. Sunt tamen plura alia signa charitatis perfectae, sed haec propter brevitatem ad praesens sufficiant (*o.c.*, p. 402-3).

(2) Hoe komt het dat de vermelding van *quintum signum* in het mndl. weggevallen is? Corrupteel in de hss.? Opzettelijke vervorming door de Jordanus of door de vertaler? Of corrupteel in het latijnse hs., dat als basis diende, hetzij voor Jordanus, hetzij voor de vertaler?

we zeker de vraag stellen: waarop steunt deze bewering? Het kan zijn, bv. dat die nota-schrijver vastgesteld had, dat de tekst uit Rudolphus ontleend werd en daaruit — hoe paradoxaal ook voor ons nu — tot niet-authenticiteit besloot. Dit besluit zou dan berusten op een verwarring tussen *authenticiteit* (Jordanus heeft deze tekst als 'zijn' sermoen opgesteld en verspreid) en *oorspronkelijkheid* (Jordanus putte voor 'zijn' sermoen uit eigen vinding of uit andere bronnen). Daarom willen wij aannemen, dat *Serm. j* authentisch door Jordanus onder zijn sermoenen werd opgenomen, al is het in feite een vertaling uit Rudolphus.

SERMOEN D

Sermoen d (zie Lievens, *t.a.p.*, p. 65-7) heeft als thema *Deus caritas* (1 Jo. 4. 16; epistel van de 1e zondag na Pinksteren). Daar het niet voorkomt onder de latijnse drukken, zegt Lievens: 'Over het auteurschap is het onmogelijk zich uit te spreken. Het zou misschien van Jordanus kunnen zijn, maar dan niet met de gewone schrijffrant, doch met een door de uitzonderlijke hoogheid van het onderwerp meer bewogen en geestdriftiger stijl'. Dit laatste kunnen we ten volle beamen. Misschien kunnen wij omtrent het auteurschap het volgende in overweging nemen.

De citaten, die 'talrijk en soms zeer lang' zijn (zie Lievens), stammen van auteurs, die Jordanus telkens in zijn onbetwiste sermoenen aanhaalt. In de inleiding van het sermoen, waar stof en indeling worden uiteengezet, menen wij de bij Jordanus gewone procedure te kunnen herkennen:

Serm. d, hs. 1268 UB. Gent, f. 227ra. God es die minne... Hier-om seit Johannes: God es die minne. Het es te weten, dat een dinc wort gheprezen in drierhande wijs. Welke drie een ijeghelijc dinc priselic maken, als sijn edelheit, nutheit ende ghenuechlijcheit. Hier-om, doen Johannes sach die minne te wesen een duechbaer dinc, prijst hijse inden voersprokenen woerden in desen drien. Ten (*f. 127 va*) eersten haer overste edelheit, segghende: God es die minne. Ten anderen van haere grote nutheit, daer hij seit: Die daer blivet in der minnen, die blivet in Gode. Ten derden van harer hogher ghenuechlicheit, segghende: Ende God in hem... (vgl. de hierna aangehaalde inleiding uit S. 283).

Bovendien, en hierop willen wij tenslotte steunen, vinden wij parallelplaatsen tussen *Serm. d* en andere Jordanus-preken. Zonder te willen volledig zijn, geven wij hiervan een paar voorbeelden.

De uiteenzetting van het 2e punt 'vander nuttheit der minnen' wordt als volgt ingeleid :

f. 229va: Vanden anderen als vander nutticheit der minnen... Want een ijghelijc dinc begheert vereenicht te werden tot sinen oerspronc, in welken oec staet sijn volcomenheit. Want die vloeden keeren weder totter steden, daer sij wt gheghaen sijn. Ende die beere, nae-dien dat hij sijnre iongheren begheerte vervult hadde, hem teghenwoerdich te hebben, doen hij hem gheseit hadde van sinen afganc¹ ende woudese weder troesten, doen hij sprac: Ic sal anderwerf tot u comen, ende sal u toenemen tot mij selven, dat daer ic ben, dat ghij daer oec wesen sult². Hier-om en es niet begheerlikers dan te wesen met Gode ende in Gode...

Dit is een getrouwe echo van Jordanus' S. 283, op het thema *Vado ad eum qui me misit* (Jo. 16. 5-6), voor de 4e zondag na pasen, waar we lezen :

Hs. 1268 UB. Gent, f. 174vb: ... In welken woerden drie dinghen gheuert werden, die daer volmaken die ghelovighe ziele. Dat eerste es dat ghenuechlike wedergaen der ghelovigher zielen tot haren oerspronghe, dat verstaen wordt, daer in dat voren gheseit is: Ic ga totten ghenen, die mij ghesent heeft (*f. 185ra*). Dat ander es die werkinghe der godlijken insprekens in dier zielen, datter beteekent wort, in-dien datter volcht: Ende nijement van u en vraghet mij: waer gaeste? Dat derde es dat swaer bedroeven der minnelijker zielen vanden afwesen haers gheminden, in-dien datter voert staet: Mer want ic u dese dinghen ghesproken hebbe, so heeft droefnisse u herte vervult³. Vanden eersten es te weten, dat een ijghelijc dinc begeert sijns selfs volmakinghe. Ende het wort volmaect inder vereeninghe tot sinen oerspronghe. Hier-om eest dat een ijghelijc dinc natuerlijc begheert te werden vereenicht ende niet af te sceijden den ghenen, daert wt ghevloten es. Ende alsulke vereeninghen tot haren oerspronc begheeren oec die onb<e>voelike creatueren, ghelijkerwijs als openbaer es, dat dat water nemmermeer en rust, te<n> loept weder totter zee. Als die Wijse-man seit: Alle vloeden gaen in dat meer, ende die vloeden keeren weder totter steden daer sij wt gaen⁴. Oec die sonne en rust nummermeer tot sij weder-come ten punte haers opgancs... Ende dit sal veel meer begheeren die redelijke creatuere, die bij dier hogher vereeninghe wort beteekent, meer begripende te wesen dan ander dinghen...

(1) Vertaalt *exitus* uit vulgaattekst.

(2) *Jo.* 14. 3.

(3) Hiermee wordt de stof-indeling aangegeven voor S. 283-4-5. Men ziet het parallelisme met Serm. d (eerste citaat).

(4) *Eccle.* 1-7. — wat in Serm. d zonder meer beweerd wordt, is hier aangehaald als bijbelcitaat, en wel in een principieel gedachten-complex, waarin Jordanus stelling neemt.

Verder lezen wij nog in *Serm. d* :

(*f. 230ra*) ... Aldus eest openbaer, dat met Gode ende in Gode te bli-ven es een [Ende] alder begheerlichste dinc. Mer aftrect dicwijn hem die minne der zielen. Niet en segghe ic, dat hij hem aftrect te-mael, mer hij en toent niet sijn teghenwoerdicheit... Van deser aftreckinghe spreedt die bruut in *Cantica*: Ic hebbe die clincke mijnre dueren minen gheminden op-ghe-loken ende <hy?> buuchde hem ende ghinc voer-bij⁵. Op welc woert Rijchardus spreedt: Die bruijt verhaelt weder, hoe dat sij op dat sij mochte ghebruken haers gheminden, ghescouwet hevet cleijne versumenisen, die hem lichte (*f. 230rb*) verwect mochten hebben tot toerne... Want al sijn die versumenissen bij tijden cleijne, nochtans maken sij die siele doncker, ende maken een hinder der meerder gracen... Daer-om aenscout sij te meer haer herte te reinighen, op-dat sij dien gheminde te volcome-lijker tot haer treckt (*f. 230va*) ende recht als duer die duere soude in-gaen, van welken sij haer te voren kende onvolcomelijc ghevisiteert te we-sen ende gheroert recht als duer een gat. Maer hij afbughet van haer ende gaet voer-bij, niet wech-gaende, mer ter siden wijkende... op-dat sij niet verheven en werde ende haren verdienten toe en scribe, dat sij sijne be-gheerten ghebruuct... Maer hij afbughet hem van haer, op-dat hijse be-ware in oetmoedicheden ende haer begheerte te meer verwecke ende vol-comelijker vervulle...

De zelfde gedachtengang komt voor in Jordanus' preek S. 285 (vervolg van S. 283-4)⁶ :

Hs. 1268 UB. Gent, f. 183rb: Vanden eersten es te weten, dat God der devoter zielen so langhe als sij devoet es, hem tot gheender tijt warachtelijc af en trect. Maer hij doet als hij dede den tweën discipulen gaende in Emaus ende venset hem verre te gaen, sekerlijc om haer beste... Ende daer-om seide hij oec tot sinen iongheren: Ic segghe u die waerheit, het es u nutte, dat ic ga⁷... Mer waer-om hem (*f. 183va*) God scijnt af te trecken vander devoter zielen ende hoe dattet der zielen nutte es, daer-toe sijn vele saken. Die eerste es tot merkinghe van meerder minnen tot Gode... Die ander sake es tot haers selfs vernederinghe... soe bekent sij haer cranc-heit, ende datse niet en hadde van (*f. 183vb*) haer selven, mer vander godlijker gaven, die sij verloren heeft... Die derde sake es om te verdri-ven van haer selven die versumelheit ende traechheit. Want dat ghemoe-de hem dicwijn versumelijc heeft inder gracen, hem selven oefenende niet alst soude, daer-om eest hem nutte, dattet een weynich van Gode ghelaten worde, op-dat hij te begheerlijker ghesocht worde, ende na sijn wede-rijghen te vierigher ende sorchvuldiger werder weder-ghegheven. Als in *Cantica* staet: doe die bruijt sprac: Ic sal mijn dueren minen gheminden op-doen (*f. 184ra*) seit daer-na: Ende hij buechde hem ende ghinc daer

(5) *Cant.* 5. 6.

(6) Zie p. 39, n. 3.

(7) *Jo.* 16. 7.

voerbij...⁸ Die vierde sake es om te verwecken meerder begeerte van sijnder vertreckinghe...

We menen dat deze parallellen voldoende klaar en bewijskrachtig zijn, om ons besluit te wettigen, dat alleen een zelfde auteur hiertoe in staat kan worden geacht. Daarom nemen wij aan, dat *Serm. d* wel degelijk als een authentisch Jordanus-werk moet beschouwd worden.

V. SERMOEN F

Lievens stelde op fijne wijze vast, hoe *Serm. f* begint met fragmenten uit een trits preken van Bernardus voor Palmzondag (*PL.* 183, c. 253-s.) (*t.a.p.*, p. 69-70). Na deze ontleningen volgen de nrs. F-M uit *S.* 188 van Jordanus, het laatste uit de reeks, die aan Palmzondag wordt gewijd. Hoe kwam het tot deze combinatie? Lievens stelt het feit vast, maar weet geen uitleg te geven.

Bij nader toezien mag men met grote waarschijnlijkheid besluiten, dat voornoemde 'combinatie' louter het resultaat van toevallige vergissingen is geweest.

In de keus der Bernardus-ontleningen is er al niet veel logica of samenhang te speuren. Uit nrs. 1-4 van *Sermo I* worden enkele volzinnen losgemaakt. Van *Sermo II* wordt nr. 5 geëxcerpeerd en daarna nr. 7. De laatste zin hieruit zetten wij in parallel naast de vertaling in *Serm. f*:

a. *Bernardus*:

Jumentum cui insidet, numquam ad videndum levat oculos, sed pronum est semper in terram.

Qui vero adhaerent ipsi, aliquando videre possunt, sed raptim et non continue, nec plene dum adhuc sunt in via.

Attamen quantum ad alios, ipsi magis facie ad faciem eum vident... (*PL.* 183, c. 259 C).

b. *Serm. f*, Hr. 1268 UB. Gent, f.

8va: Die ezellinne, daer hij op-sat, en mochte oec haer oghen niet op keren, mer behoefde (*verbeterd*) dese altoes neder totter eerden te slaen, om haren last wijslijc te draghen sonder vallen. Mer die besiden hem ghinghen, mochtenen ondertiden een luttel scouwen, mer niet stadelijc noch te vollen, mer nochtan meer dan enich *vanden anderen | vanden clederen* diemen inden weghe stroyden ende onder hem leijde, is te weten, datter sommighe cleder sijn, die anders ghenen dienst en doen dan decken. Ende die horen den beghinnenden mensche toe...

(8) Vgl. n. 5. en de volledige glose van Richardus, die hier verondersteld wordt.

Hierna stellen wij in parallel de tekst van *S. 188* en de mndl. vertaling er van :

c. *Sermo 188, E...*

Quis infirmatur et ego non infirmor?

Quis scandalizatur et ego non uror?

d. *Hs. 1268 UB. Gent, f. 132rb:*

Want wie is cranc, ic en bin mede cranc? Ende wie worter ghescandalizeert, ic en lide mit hem? *Tot deser ghemeenre minnen alle menschen last mede te draghen, als S. Pauwels droech, daer moet ons toe helpen en starken die Vader, die Soon ende die heilighe gheest. Amen.*

F. Secundo in ista processione perfectorum vestimenta Christo substernuntur tam super asinam et pullo, quam etiam sub pedibus in via... (+ 8 regels) Sunt autem quaedam vestimenta, quae solum tegunt. Et haec sunt incipientium...

ib., f. 8va: Vanden anderen vanden clederen, diemen inden weghe stroyden, ende onder hem leijde, is te weten, datter sommige cleder sijn, die anders ghenen dienst en doen dan decken. Ende die horen den beghinnenden menschen toe...

Wanneer we *b* en *d* resp. met *a* en *c* vergelijken, zien we hoe de uitdrukking *vanden anderen* beantwoordt, enerzijds aan *quantum ad alios (a)*, anderzijds aan *Secundo (c)*: beide formules kunnen met *vanden anderen* vertaald worden. Aangezien *b* feitelijk na *vanden anderen* overschakelt van *a* op *c*, mogen wij aannemen, dat de kopiist misleid werd door de woorden: *vanden anderen*, die hij vond enerzijds in de vertaling van de Bernardusteksten, anderzijds in de vertaling van Jordanus' *S. 188, F*, en dat hij zonder enig vermoeden *vanden anderen* uit *a/b* oversprong naar (*vanden anderen*) *vanden clederen* uit *c/d*.

Zo kwam het, 1) dat de mndl. tekst van *S. 188* in dat *hs.* (en in de afschriften er van) onvolledig bleef, waarbij de nu aanwezige preekclausule (*Tot deser ghemeenre minnen* zie *d*) achteraf bij het vaststellen van het onbegrijpelijk geworden slot, door de zelfde kopiist of, waarschijnlijker, door de corrector of door een andere kopiist, werd toegevoegd; 2) dat de Bernardus-vertaling halverwege afbrak maar verlengd werd met *S. 188 F-M*; 3) dat dit kopiisten-avontuur het *Serm. f* wel in de buurt van de Jordanus-preken gebracht had, maar toch losgemaakt had uit zijn eigenlijke Palmzondag-preken; 4) dat dit ergens een nieuwe plaats moest vinden.

Deze absurde toevalligheden verklaren ten slotte de totaal absurde plaats van *Serm. f* met de onmogelijke functie, die het nu te vervullen kreeg, onder de rubriek: *Opten eersten sondach inden advent*. Immers deze 'preek', die van *a* tot *z* over Palmzondag handelt, moet nu dienen als inleidend sermoen op de advent...

Samenvattend kunnen wij zeggen : 1) *Serm. f.*, dat verkeerdelijk in de Jordanus-verzameling terecht kwam, moet herleid worden tot de Bernardus-fragmenten ; 2) deze zijn het enige wat ons bewaard blijft van een mndl. bewerking van Bernardus' Palmzondagpreken, terwijl we de rest, zonder veel spijt, moeten missen ; 3) het 2e deel van *Serm. f.* moet gevoegd worden bij de mndl. vertaling van Jordanus' S. 188 A-E (na weglating van de preekclausule), zodat wij toch over een volledige vertaling van S. 188 beschikken.

VI. SERMOEN A.

Als *Sermoen a* sigleert Lievens 'een boeiende allegorische verklaring voor het feest der HH. Onnozele Kinderen over het woord : „Accipe puerum et matrem ejus et fuge in Egyptum" (*Mt.* 2. 13), die in verschillende mndl. Jordanus-hss. voorkomt, maar niet in de latijnse Jordanus-drukken, zodat hij het als *niet-authentisch* verklaart (*t.a.p.*, p. 63-64). Als bezwaren tegen de authenticiteit laat hij verder gelden : 'In dit sermoen komen geen citaten voor ; toch klinkt eenmaal het „multa sciunt, seipsum nesciunt" van Sint Bernardus door. Het thema „neem het kind" wordt minstens vijfmaal herhaald; uitroepen als „O goede jesus" en „O xps cleyne gheboeren kijndekijn... wat segstu van den cleynen" zijn te affectief en ook de hele stijl veel te fleurig en te fris om aan Jordanus te worden toegeschreven' (*ib.*, p. 64).

Deze reeks bezwaren vervallen evenwel van zelf, zodra wij vaststellen, dat *Serm. a.* in hoofdzaak zonder meer een bewerkende vertaling is van Hugo van St.-Victor, *Miscellanea*, L. VI, Tit. XXVIII. *De matre et puero in Aegyptum profugis moraliter, et persecutione puerorum sanctorum Innocentium* (PL. 177, 827-830). Dit moge blijken uit incipit en explicat van beide stukken.

Serm. a:

Hs. 1268 UB. *Gent*, f. 23va. *Op alre kinder-dach* (rood)

Nim dat kint ende sijn moeder ende vliet in Egypten etc. Die moeder [des ghemoedes] is puerheit ende reinicheit des herten. Van dier moeder wort een kint gheboren, ende dat is warachticheit ende verstandelheit inder kennisse gods ende inder kennisse sijns selfs, ende dat is volcomen wijsheit. Wilstu weten hoe dat alsulken kint, dat is kennisse gods ende kennisse sijns selfs van alsulken

Hugo: Accipe puerum ...Mater munditia est cordis, puer veritas,

quia de tali matre nascitur intelligentia, veritas, cognitio sui et Dei. Haec est plena intelligentia et plena sapientia.

Vis scire quod de tali matre talis filius oriatur, cognitio scilicet Dei de cordis munditia? *Beati mundi corde,*

moeder, dat is wt puerheit des herten, gheboren wert? So merket dattet anders niet en is, Gode te sien, dan alleen den reijnen herten gheoerloeft is dan kennisse van hem te hebben(!)...

(f. 28ra)... also langhe als ic anders niet dencken en mach dan op myn eijghen duusternisse, alst tot noch toe gheweest heeft, so bin ic in Egipten. Mer die overmits den scouwenden leven verheven staet ende die glorie Gods mit enen pueren ghemoede scouwet, die woent alrede inden lande van Israel. Mer die die wijsheit Gods onder die volcomen leren can, ende spreken mitten monde, die heeft sonder twivel sijn wandringhe in Iudeen. Aldus is een ijghelic overmits aensien ende ghemerc sijns selfs in Egipten, mer overmits der scouwinghe Gods inden lande van Israel, ende overmits stichticheit ende leringhe sijns evenmensen inden lande van Iudeen. Daer moet ons allen toe helpen die Vader, die Soon ende die heijlighe Gheest. Amen.

quoniam ipsi Deum videbunt (Mt. V), id est cognoscent...

Hugo: ... usque hodie, qui nihil nisi tenebras video, in Aegypto sum; qui vero per contemplationem gloriam Dei intuetur, in terra Israel moratur;

quia(?) si quis sapientiam loquitur inter perfectos, et quae corde contemplatur ore confitetur, in Judaea conservatur.

In Aegypto quisque est per considerationem sui; in terra Israel per contemplationem Dei; in Judaea per aedificationem proximi.

In Hugo's tekst vinden wij inderdaad geen citaten buiten de Bijbel; wij treffen er de uitroepen met O. De vertaling, die op zich eer van de moeizame kant is, belet onze predikant niet nu eens een passus weg te laten, dan weer een eigen idee in te lassen, om zelfs al eens de teksten te herschikken. In een eigen passus vinden we nu Ps. Bernardus, *Meditationes de cognitione humanae conditionis*, c. 1 (PL. 184, c. 485).

Zo komt de tekst in een nieuw daglicht te staan. Al weten we nu dat Jordanus in zijn preken niet bepaald oorspronkelijk is en geenszins beducht voor allerlei ontleningen, is de vraag naar de authenticiteit van *Serm. a* toch niet meteen opgelost. Voor het ogenblik zien we inderdaad geen positieve gegevens daarin, die ons onbetwifelbaar naar Jordanus verwijzen.

VII. SERMOEN K

Na Jordanus' S. 419-420 op het thema *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris* (Mt. 9. 4) geven mndl. Jordanus-hss. nog een

tekst op het zelfde thema, vaak onder de titel '*vander ongestadicheit des herten*'. Na de inhoudsopgave noteert Lievens: 'Er komen citaten voor van Bernardus en Anselmus, verder ook van Augustinus' (*t.a.p.*, p. 75-76). In feite is deze tekst weinig maar dan een verdan een vertaling van een paar citaten.

Voor het *eerste* deel (soms aangegeven als '*Dat derde sermoen*': na een inleiding volgt: *Alsoe Bernardus beclaghet inden boec sijnder ghedachten...* Nl. Ps. Bernardus, *Meditationes piissimae de cognitione humanae conditionis*, c. 9, nr. 23-24: *De instabilitate cordis humani* (PL. 184, c. 499-500). Dat is de titel zelf, waarover boven sprake was. Na een bindtekst krijgen wij nog: *Alsoe sinte Barnardus wel bewijst in een sermoen, daer hij seit...* Dat is Bernardus, *Sermo XXXI: De sollicita cura cogitationum*, van het begin tot het einde (PL. 183, c. 623-4). Daarmee eindigt dit sermoen, mitsgaders een eigen clausule.

Het zelfde geldt voor het *tweede* deel: '*Een ander sermoen vanden goeden ghedachten*'. Na de inleiding heet het: *Hier-af seit Ancelmus inden boec vander ghelijkenisse aldus...* Nl. Anselmus, *Liber de similitudinibus*, c. XLI-XLII (PL. 159, c. 621-2), van het begin tot het einde. Hierop volgt het slot met één citaat uit Bernardus en van Augustinus (*Fecisti nos ad te... Liber Confess.*). Dat is alles. Veel eigens steekt er dus helemaal niet in. Het is weinig waarschijnlijk, dat Jordanus dit zou bijeengeflanst hebben. Ik vermoed eer, dat wij daarin het werk van de vertaler moeten zien.

*
**

Hier willen wij ons onderzoek omtrent enkele van Jordanus' 'niet-authentische' preken voorlopig afsluiten. Het ging verschillende wegen uit (bronnenonderzoek, vergelijkingen enz.) en leverde resultaten van diverse aard op. Terwijl we enkele teksten met min of meer zekerheid van Jordanus' actief moesten afvoeren, konden wij de Jordanus-authenticiteit vaststellen van *Serm. e* (tekst en volgorde der mndl. preken), van de Emmaüs-preken (*Bas. I, serm. r, Bas K*), van *Serm. j* en van *Serm. d*. Daarentegen werd *Sermo f* herleid tot de aanhalingen uit Bernardus, terwijl de rest als authentisch vervolg van een Jordanus-preek herkend werd. *Sermo a* bleek een vertaling uit Hugo van S. Victor te zijn, waarbij het verband met Jordanus in 't onzekere bleef. Van *Serm. k* werden de bronnen vastgesteld, waaruit enig verband met Jordanus als onwaarschijnlijk mag gelden. Hiermee zijn alvast enkele betwiste punten omtrent Jordanus, en meteen over Tauler, in 't klare getrokken.

Buiten de authenticiteitskwestie om konden wij het *bronnenonderzoek* van Jordanus' werk aanraken: zijn afhankelijkheid van Eckhart en van Rudolphus blijkt belangrijk te zijn. Meteen zijn grote bressen in zijn oorspronkelijkheid geslagen. Anderzijds zullen wij inzake invloed van Eckhart en Rudolphus (en anderen?) ten onzent voortaan moeten rekening houden met Jordanus' bemiddeling.

Zowel onze (positieve en negatieve) resultaten als de gevolgde methoden mogen een licht brengen voor het verder onderzoek van de 'niet-authentische' sermoenen, die wij niet aanraakten. In elk geval blijkt het authenticiteitscriterium, dat Lievens voor zijn schifting gebruikte, niet steekhoudend, om de eenvoudige reden, dat niets ons waarborgt dat de latijnse drukken *alle* Jordanus-sermoenen en *uitsluitend* echte Jordanus-preken bevatten. Zo bergen de mndl. Jordanus-hss. wel enkele authentische Jordanus-teksten tegen het getuigenis der latijnse drukken in. Maar tegelijk bleek dat daarin toch spuria voorkomen. Zo is hun getuigenis op zich geen afdoend bewijs, zodat wij voor de resterende 'onechte' sermoenen telkens zullen moeten uitzien naar een eigen authenticiteitscriterium.

Antwerpen, 31-7-1963.